

**Două introduceri
și o trecere
spre idealism**

Constantin Noica (Vitănești-Teleorman, 12/25 iulie 1909 – Sibiu, 4 decembrie 1987). A debutat în revista *Vlăstarul*, în 1927, ca elev al liceului bucureștean „Spiru Haret”. A urmat Facultatea de Litere și Filozofie din București (1928–1931), absolvită cu teza de licență *Problema lucrului în sine la Kant*. A fost bibliotecar la Seminarul de Istorie a Filozofiei și membru al Asociației „Criterion” (1932–1934). După efectuarea unor studii de specializare în Franța (1938–1939), și-a susținut în București doctoratul în filozofie cu teza *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou*, publicată în 1940. A fost referent pentru filozofie în cadrul Institutului Româno-German din Berlin (1941–1944). Concomitent, a editat, împreună cu C. Floru și M. Vulcănescu, patru din cursurile universitare ale lui Nae Ionescu și anuarul *Isoare de filozofie* (1942–1943). A avut domiciliu forțat la Câmpulung-Muscel (1949–1958) și a fost deținut politic (1958–1964). A lucrat ca cercetător la Centrul de logică al Academiei Române (1965–1975). Ultimii 12 ani i-a petrecut la Păltiniș, fiind înmormântat la schitul din apropiere.

Cărți originale, enumerate în ordinea apariției primei ediții: *Mathesis sau bucuriile simple* (1934), *Concepte deschise în istoria filozofiei la Descartes, Leibniz și Kant* (1936), *De caelo. Încercare în jurul cunoașterii și individului* (1937), *Viața și filozofia lui René Descartes* (1937), *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou* (1940), *Două introduceri și o trecere spre idealism* (cu traducerea primei Introduceri kantiene a *Criticii judecării*) (1943), *Jurnal filozofic* (1944), *Pagini despre sufletul românesc* (1944), „*Fenomenologia spiritului*” de G.W.F. Hegel istorisită de Constantin Noica (1962), *Douăzeci și șapte trepte ale realului* (1969), *Platon: Lysis* (cu un eseu despre înțelesul grec al dragostei de oameni și lucruri) (1969), *Rostirea filozofică românească* (1970), *Creație și frumos în rostirea românească* (1973), *Eminescu sau Gânduri despre omul deplin al culturii românești* (1975), *Despărțirea de Goethe* (1976), *Sentimentul românesc al ființei* (1978), *Spiritul românesc în cumpătul vremii. Șase maladii ale spiritului contemporan* (1978), *Povestiri despre om (după o carte a lui Hegel: „Fenomenologia spiritului”)* (1980), *Devenirea întru ființă*. Vol. I: *Încercare asupra filozofiei tradiționale*; Vol. II: *Tratat de ontologie* (1981), *Trei introduceri la devenirea întru ființă* (1984), *Scrisori despre logica lui Hermes* (1986), *De dignitate Europae* (lb. germ.) (1988), *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* (1990).

CONSTANTIN
NOICA

**Două introduceri
și o trecere
spre idealism**

Cu traducerea
primei Introduceri kantiene
a *Criticii judecării*

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Grigore Vida
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Oana Bărna
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

© Alexandra Noica-Wilson
© HUMANITAS, 2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Noica, Constantin
Două introduceri și o trecere spre idealism: cu traducerea
primei Introduceri kantiene a Criticii judecării /
Constantin Noica. – București: Humanitas, 2018
ISBN 978-973-50-5951-4

1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021.311.23.30

**Două introduceri
și o trecere
spre idealism**

Nota editurii

La baza prezentei reeditări a stat ediția princeps a cărții lui Constantin Noica, apărută în 1943 la Fundația Regală pentru Literatură și Artă. Traducerea Primei Introduceri a *Criticii judecării* a mai fost retipărită în 1981, în volumul Immanuel Kant, *Critica facultății de judecare*, la Editura Științifică și Enciclopedică, prilej cu care a fost revăzută și coordonată terminologic de Vasile Dem. Zamfirescu, cu acordul lui Noica.

De vreme ce nu se mai puna problema unei coordonări terminologice, am păstrat opțiunile de traducere din 1943, precum și forme lexicale mai vechi, specifice scrisului lui Noica. Am adoptat totuși câteva forme moderne, scriind, de exemplu, „propoziție“ în loc de „propozițiune“. Altminteri, intervențiile în text au fost minimale, vizând în principal aducerea la zi a ortografiei. Erorile de tipar evidente au fost îndreptate tacit.

Cuvânt înainte

Studiul ce urmează era sortit să fie o simplă introducere pentru traducerea unei piese kantiene prea puțin cunoscute. Dacă, de la un asemenea rol, s-a dezvoltat până la proporțiile și rosturile unui studiu de sine stătător, pricina o dau condițiile cercetărilor de istorie a filozofiei. Căci de îndată ce nu e făcută profesoral – ca o materie care trebuie explicată altora – istoria filozofiei duce la nevoia de a te lămuri asupra întregurilor, chiar acolo unde nu cercetezi decât fragmentele. În cazul de față, întregul gândirii lui Kant se cerea cu atât mai mult cercetat cu cât era vorba de o piesă – Introducerea în *Critica judecării* – care pune în joc tot sistemul critic. Și, de altfel, traducerea paginilor lui Kant și cercetările în jurul lor erau întreprinse tocmai pentru a îngădui autorului, după ce unele studii anterioare îl duseseră la criticism, să iasă din și într-o câțva să se elibereze de acesta. Era atunci firesc să folosească așezarea centrală în sistemul kantian a *Criticii judecării*, spre a discuta gândirea lui Kant, nu doar ideile lui.

Despre Kant s-a scris destul de mult în filozofia românească. Au scris în primul rând profesorii: d-nii I. Petrovici, P.P. Negulescu și Mircea Florian au dat fiecare un „Kant“ mai mult sau mai puțin întins, mai mult sau mai puțin lămuritor. Au scris, apoi, gânditorii originali: una din cele mai frumoase lucrări ale filozofiei românești o constituie *Elementele de metafizică pe baza filozofiei kantiene* ale profesorului C.R. Motru; iar Nae Ionescu a scris, cu adâncimea cunoscută, o notă întinsă în fruntea traducerii românești a *Criticii rațiunii practice*. Dacă pentru necesități

strict didactice nu mai e nevoie de o prezentare nouă, o interpretare proprie nu e niciodată de prisos. Dar, în realitate, studiul de față nu tinde nici să afirme o gândire proprie: manifestă cel mult un interes propriu. E conceput ca o încercare de istorie a filozofiei – și atât. Numai că istoria filozofiei e și o metodă de cunoaștere, nu doar un câmp de informare. De aceea ni s-a părut că între expunerea unui profesor și viziunea unui gânditor original este loc pentru un al treilea tip de cercetare.

Așa cum este, scrierea de față nu se îndreaptă către o categorie anumită de cititori. E drept că ea este o încercare de specialitate; dar specialistul nu e întotdeauna, în filozofie, cititorul ideal. Autorul ar fi preferat să scrie o carte pentru nespecialiști; pentru spiritele libere, care au adesea ceva mai de preț decât informația filozofică: sensibilitatea filozofică. Totuși e greu de crezut că cititorul nespecialist va avea răbdarea să răsfoiască primele capitole spre a ajunge la ultimul, singurul care l-ar putea interesa cu adevărat. Cât despre gândul de a da într-o limbă străină interpretarea ce urmează, el a fost înlăturat de la început. Nu numai dintr-o sfială care e lesne de înțeles; dar și pentru că e un sâmbure de îndreptățire – cel puțin pentru filozofie – în vorba românească: „Din limbi străine să înveți și în limba ta să scrii.“

Traducerea care urmează studiului original a pus câteva probleme care – traducătorul se grăbește să o spună – n-au putut fi soluționate satisfăcător. Dat fiind că era vorba de o lucrare de proporții reduse și oarecum secundară față de textul marilor *Critici*, traducătorul își propusese să încerce a o reda într-o limbă care să fie cu orice preț „românească“ și clară. Încercarea n-a reușit și traducătorul prezintă o talmăcire aproape fidelă până și aspectului exterior al frazei kantiene. E o întrebare dacă o asemenea încercare e sortită să reușească. S-ar putea ca în însăși cugetarea lui Kant să stea ceva care rezistă frazei curgătoare și expresiei fericite. Nu greșea Kant însuși – după cum s-a spus – când încerca să-și concretizeze și mai mult, prin exemple și imagini, gândirea?

Rămâne o altă serie de probleme, de ordin ceva mai tehnic. În primul rând, cum trebuie tradus titlul de *Kritik der Urteils-kraft*? Mulți comentatori români traduc, mai ales sub influență franceză, prin *Critica judecării*. Traducătorul ei român, prof. Tr. Brăileanu, folosește *Critica puterii de judecare*. Traducătorul mai vechi al unei părți din ea, I. Gherincea, o intitulează *Critica puterii de judecată*. În fața acestei instabilități, ni s-a părut mai potrivit să propunem o a patra traducere: *Critica judecării*. Termenul de „judecare“ prezintă folosul că arată ceva din procesul ce se petrece într-o adevărată facultate de judecată (*Urteils-kraft*), neavând caracterul de produs pe care-l are judecata; pe de altă parte, indică ceva caracteristic facultății kantiene de a judeca, anume „aprecierea“.

Dar greutatea de a găsi un echivalent potrivit nu se opreau aci. Un singur exemplu: judecățile kantiene, atât de însemnate în *Critica* de față, denumite de ea *bestimmende* și *reflektierende*. Ce devin acestea la traducătorii sau comentarii români? Uneori sunt: judecăți determinante și reflexive; alteori sunt: judecăți determinante și reflectante. D-I I. Petrovici traduce, elegant dar discutabil: judecăți logice și estetice, traducere care reprezintă mai degrabă o interpretare. Negăsind o soluție proprie pentru a da o traducere care să reflecte și sensul, dar oarecum și rima termenilor kantieni, fără să se schimonosească limba românească (reflectant!), ne-am adresat unor oameni de specialitate, spre a cădea cel puțin de acord asupra termenilor pe care urmează să-i folosim cu toții în comentariile și traducerile românești. Față de observația ce s-a făcut, cum că termenii nu au decât un interes restrâns, kantian, în istoria filozofiei, am rămas la soluția cea mai deschisă cu putință: am pus judecăți „de determinare“ și judecăți „de reflexiune“, în așteptarea unui traducător mai fericit. Merită să fie adăugat că același cerc de specialiști ne-a îndemnat să folosim titulatura de *Critica judecării*, fiecare îndatorându-se să facă la fel.

Dacă numele traducătorilor români nu apar aproape deloc în cursul paginilor ce urmează, iar citatele sunt făcute după textele

asupra căror a lucrat autorul, aceasta nu înseamnă că el trece cu vederea efortul lor deosebit de prețios pentru cultura filozofică românească. Ni s-a părut însă de prisos să ne referim la traduceri, de vreme ce meditasem în marginea originalului.

Traducerea textului kantian a fost făcută după ediția Cassirer. O traducere parțială franceză, din veacul trecut, n-a putut fi găsită. De asemenea, traducerea integrală engleză, apărută în 1935, la Calcutta, nu e de găsit nici în unele mari biblioteci occidentale.

AUTORUL

Dec. 1942

Un gol în sistemul critic

Nu un cititor oarecare, ci Fichte însuși găsește că Introducerea la *Critica judecării* e anevoie de înțeles. Iar acesta cunoștea pe Kant. Citise, din 1790 de când se interesa de Kant, *Critica rațiunii pure*, apărută cu 9 ani înainte, și se entuziasmase. *Critica rațiunii practice* îl cucerise într-atât, încât el însuși avea să scrie un tratat în spirit kantian, tratat ce, apărând anonim, este luat drept o nouă lucrare a lui Kant însuși. Cât despre *Critica judecării*, abia apărută atunci, în 1790, Fichte avea s-o citească atât de conștiincios, încât se gândea la un moment dat să redacteze un rezumat explicativ al lucrării, cu extrase bine alese din ea. Nu are însemnătate faptul că Fichte nu-și mai tipărește rezumatul. Sau, dacă are însemnătate, nu e pentru a dovedi că vorbea cu ușurință despre *Critica judecării*, ci tocmai dimpotrivă, poate, că îi găsisse, după un studiu atent, atâtea greutăți lăuntrice, începând cu Introducerea ei, încât nu o mai putea lesne înfățișa altora cu limpezimea pe care o implică un „rezumat explicativ“. Pe deasupra, Fichte avea norocul, tocmai în acel 1791 când încă se îndeletnicea cu studiul *Criticii judecării*, să audieze la Königsberg cursurile, e drept cam monotone, ale profesorului Kant, iar în cele din urmă să-l cunoască personal pe acesta. – Prin urmare, dacă un cititor de calitatea lui Fichte și așezat într-o împrejurare atât de fericită spre a pătrunde gândirea kantiană declară totuși că ea păstrează neclarități, e bine ca nici alții să nu le ascundă.

Greutățile pe care le găsea Fichte Introducerii la *Critica judecării* privesc o temă centrală a gândirii critice, poate. Tocmai

de aceea e chibzuit să nu le ascunzi – așa cum fac prea des istoricii – și nici să te consolezi de slăbiciunea înțelegerii proprii invocând exemplul lui Fichte. În definitiv, *Critica judecării* e opera care vrea să încoroneze sistemul critic. Introducerea la *Critica judecării* e prefața care vrea să explice cum se poate încorona sistemul critic. Dacă deci Introducerea are greutate, iar dacă acele greutate se pot dovedi ca structurale gândirii lui Kant, atunci înțelegi prin ele mai mult chiar decât ai putea înțelege fără ele: înțelegi *că sistemul critic nu se poate încheia*. Și nu cumva tocmai această neputință nemulțumea și în același timp favoriza pe Fichte? Nu izvorăște întreg idealismul german prin deschizătura pe care-o trădează, sub forma dificultăților ei, tocmai Introducerea? Să fim deci atenți: când Fichte spune „nu înțeleg“, s-ar putea să câștigăm o nouă lumină.

Ne putem perfect închipui, în punctul acesta, un cititor care nu ar ști nimic despre *Critica judecării* și Introducerea ei; la rigoare, nici despre celelalte *Critici*. Problema ce ni se pune e una „formală“, una de sistem. *Critica judecării* vine să umple un gol, iar Introducerea ei teoretizează acest fapt. Avem înaintea ochilor spectacolul activității unui autor care, de la un moment dat, cu fiecare operă nouă, încearcă să umple un gol – după cum o spune singur adesea. Aceasta înseamnă că simte efectiv o lacună în propria sa operă trecută. De fiecare dată efortul său e să închidă, să perfecteze, să definitiveze, iar când, după câțiva ani, își contemplă singur strădania, de fiecare dată simte că mai are un gol de umplut. Prin *Criticile* sale, sistemul kantian încearcă să se așeze în echilibru; cu fiecare *Critică*, totuși, o nouă formă de echilibru se face necesară. Înăuntrul sistemului e o dezvoltare, aproape o creștere spre golul din *Critica judecării*. Kant încercuiește din ce în ce acest gol, până ce, în Introducerea la ultima *Critică*, socotește că-l poate defini și umple. În realitate, îi dă relief numai.

Dar iată faptele. – Kant pornește să dea o metafizică. Oricât s-ar lăsa deoparte, de obicei, faptul acesta și oricât ar întârzia

Kant însuși, în aparență, la alte întreprinderi, e de netăgăduit că vrea să dea o metafizică. O spune limpede în prefețele la edițiile I și a II-a ale *Criticii rațiunii pure* – și nu numai acolo. Tocmai de aceea își scrie *Critica* sa; pentru că vrea să pregătească terenul, prin analiza ce întreprinde, pentru o doctrină metafizică. El face operă de pregătire, adică întemeiază, spune singur, o „propedeutică“. Așadar sistemul său – ca orice filozofie care se vrea conștientă de mijloacele ei – se va împărți în două: va fi întâi o parte pregătitoare, *critică*; va veni abia după aceea o parte de *doctrină*. Prima poate covârși în preocupările lui Kant; ea nu va fi însă niciodată exclusivă. Iar sistemul său se numește criticism numai pentru că istoria s-a deprins să numească lucrurile pe jumătate¹.

Acum, nu voim să spunem numai – când vorbim de „gol“ în sistemul kantian – că întregul sistem doctrinal rămâne, până la urmă, deschis. Ci spunem mai mult: că însăși partea critică, jumătatea pregătitoare a sistemului kantian, e în neîncetată deschidere, pentru că e în neîncetată constituire. O doctrină filozofică este sau nu este rotunjită (de cele mai multe ori este pentru autor și nu este pentru urmași); dar un sistem critic, pregătitor deci, *trebuie* să se încheie și rotunjească, fiindcă altfel nu poți trece de la pregătirea doctrinei la doctrina însăși. Iar aci stă curiozitatea și, poate, tâlcul adânc al sistemului critic kantian: că nu se încheie, nelăsând în fapt niciodată pe deplin, pe autor, să iasă din faza de pregătire. Și procesul acesta nu se întâmplă, ca la doctrină, în ochii celorlalți; se întâmplă în primul rând pentru autor, pentru Kant. În deceniul în care își publică operele sale critice, aproape toți prietenii și adversarii săi (după câte se pot desprinde din scrisori) așteaptă de la el o „doctrină“, adică o filozofie morală, pe de o parte, o metafizică a naturii, pe de alta. Kant le va da, acum și mai târziu, câte ceva în sensul acesta. Dar le va da mai ales o operă critică după alta, dovedind că, în timp ce alții socotesc pregătirea critică încheiată, el surprinde neîncetat goluri, golul acela unic, poate, care îl va urmări până la capătul meditațiilor sale.

Într-adevăr, când, în 1781, dă la iveală *Critica rațiunii pure*, Kant o' socoate valabilă pentru întreg câmpul critic. De aceea o și intitulează „Critică a rațiunii pure“ (rațiunea fiind și termenul generic pentru toate facultățile de cunoaștere), iar nu una a *intelectului* pur, deși de pe acum deosebește între facultățile superioare de cunoaștere: intelectul, judecata și rațiunea. În fapt însă, deosebirea lui cea mare este, deocamdată, între rațiune pură speculativă, care ar corespunde intelectului pur, și rațiune pură practică. Opera de la 1781 le cuprinde, în felul ei, pe amândouă. De aceea ea va fi întotdeauna *Critica* prin excelență: când spune, într-un loc din *Critica judecării*, *Die Kritik*², este încă vorba de *Critica rațiunii pure*. Totuși, în realitate, Kant și-a precizat ideile în deceniul de după apariția primei sale *Critici*. El știe că a scris o *Critică* pentru intelect, alta pentru rațiune și o a treia pentru judecată, așa că alteori, când vrea să fie mai precis, vorbește despre *Critica rațiunii pure* ca de o „Critică a intelectului“ pur și simplu, așa cum face în două rânduri în scrierea contra lui Eberhardt din Halle³. Într-un cuvânt: Kant își scrie opera capitală pentru întreg câmpul filozofiei, ca și cum avea să fie *singura sa Critică*. Trec câțiva ani și înțelege că opera sa trebuie „întregită“. O *Critică a rațiunii practice* îi apare necesară.

Cât de puțin îi păruse de necesară la început, adică în anii ce urmează lui 1781, se poate vedea din faptul că nu se gândește decât târziu de tot să o scrie. *Critica rațiunii pure* îl mulțumește. Dă *Prolegomenele** în 1783, pentru a o populariza. De rațiune practică nu este încă vorba. Unul dintre cercetătorii cei mai conștiințioși – în același timp editor al operelor lui Kant –, Karl Vorländer, nu găsește nicăieri, în scrierile sau scrisorile lui Kant, până în 1788, adică un an înainte de apariție, ideea de a publica o *Critică a rațiunii practice*. Materialul ei urma, dimpotrivă, să fie

* Titlul complet: *Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa drept știință*. [Toate notele de subsol din prima secțiune a acestui volum aparțin editurii.]

inclus în prima *Critică*⁴, și anume în a doua ediție a ei, ce într-adevăr apărea – dar fără asemenea adaosuri de filozofie practică – în 1787.

Între timp, în 1785, Kant publicase o lucrare de etică intitulată *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*^{*}, unde se vestește o apropiată *Metaphysik der Sitten*^{**}, partea de doctrină a eticii, dar nicidecum o *Critică* a rațiunii practice, care ar fi reprezentat partea ei de critică propriu-zisă. „E adevărat – scrie Kant însuși⁵ –, nu există de fapt nici o altă întemeiere... decât *Critica rațiunii practice*“; dar, adaugă el, ar trebui s-o lege de cealaltă *Critică*, a rațiunii pure, și ar fi prea complicat pentru cititor; de aceea preferă titlul de *Grundlegung*. O critică a rațiunii practice, spune el în același loc, nu e deosebit de necesară, deoarece e lesne să aduci rațiunea omenească la dreapta judecată în cele morale. Iar dacă ultimul capitol al lucrării e intitulat „Trecerea de la metafizica moravurilor la critica rațiunii pure practice“, nu reiese, după cum constată și Vorländer, că filozoful ar avea efectiv intenția să scrie o asemenea critică.⁶ Când totuși, într-o scrisoare din 25 iunie 1787 către Schütz, Kant vestește că are aproape gata de tipar *Critica rațiunii practice*, el adaugă că, datorită ei, *Critica rațiunii pure* se va întregi cu ceea ce numai din perspectiva rațiunii practice poate fi dovedit și înțeles. Așadar noua lucrare are rost să fie deosebită, căci aduce material întregitor; dar față de *Critica rațiunii pure* întregitor, căci cu *Grundlegung* se acoperă adesea, deosebindu-se de ea doar prin faptul că e mai sintetică în expunere⁷. E drept că, în Prefața *Criticii rațiunii practice*, Kant va spune că încă de la prima *Critică* sistemul său critic era desăvârșit „în intenția sa“⁸. Dar această desăvârșire în intenție nu însemna și o încheiere; ci abia *Critica* de la 1788 avea să dea cheia de boltă (*der Schlussstein*) a întregului edificiu alcătuit de un sistem al rațiunii pure, chiar

---

* *Întemeierea metafizicii moravurilor.*

** *Metafizica moravurilor.*

Cuprins

<i>Nota editurii</i>	7
Cuvânt înainte	9
I Un gol în sistemul critic	13
II Două introduceri și criza de sistem	30
III Mijlocirea adusă de <i>Critica judecării</i>	52
IV Trecerea spre idealism	78
Note	121
Întâia Introducere a <i>Criticii judecării</i>	130